

Margus Tõnissaar

Eesti politsei

Hiljuti lugesin huvitavat lugu sellest, kuidas Sokrates arutles ühe teise kreeka filosoofi Glauconiga moraalset vastutuse üle. Aruteluks kasutasid nad Kreeka müüti karjusest, kes leidis Gygese sõrmuse, mis tegi ta nähtamatuks. Karjus kasutas seda selleks, et tappa Lüüdia kuningas ja vägistada tema naine. Glauconi arvates ei saa karjust hukka mõista, sest igauks meist oleks teinud tema asemel sedasama või vähemalt kasutanud sõrmust isiklikel eesmärkidel, et teha midagi karistamatult. Me teeme head ainult sellepärast, et me kardame karistada saada. Õiglus on lihtsalt kokkulepe – me lubame teatud vabaduse piiramist, kuna kardame vahele jääda. Socrates arvates käituvad hea ühiskonna inimesed õiglaselt, sest nad teavad ja hindavad moraalset headust ja mitte lihtsalt sellepärast, et nad kardavad kinnipüütud saada. Politseile oleks justkui samuti antud Gygese sõrmus, sest neile on antud õigused ja võimalused, mida paljudel teiste organisatsioonide või elukutsete esindajatel ei ole – näiteks kasutada teatud olukordades jõudu ja erivahendeid. Mida rohkem on aga elukutses staatust ja professionaalset võimu, seda kõrgemad eetilised nõudmised sellele elukutsele esitatakse. Toon mõne näite politseitöös ettetulevatest dilemmadest:

- 1) 11-aastane tüdruk on röövitud ühe jõugu poolt ja nad lubavad ta tappa kell pool kuus. Kell on praegu 15.45. Te olete kätte saanud ühe selle jõugu liikmetest, kes tõenäoliselt teab, kus tütarlaps pantvangis viibib. Teil ei ole raha, et röövijatele maksta. Nüüd on teil enam-vähem aega kaks tundi, et otsustada, kas kasutada legaalseid vahendeid, lubatud ülekuulamistehnikaid või minna kaugemale ning kasutada mittelubatud vahendeid (näiteks füüsilist jõudu), et suurendada võimalusi tüdruku elu päästmiseks. See juhtum on kirjeldatud tõestisündinud loo põhjal ja seda dilemmat on väga palju kirjanduses lahatud. Mis puutub politseipoolsesse liigsesse jõu kasutamisse üldiselt, siis on selle kohta väga huvitav mõte esitatud Lundmani *organisational product thesis'es* - politseinike ülemäärases jõu kasutamises ei ole süüdi mitte politseinikud, vaid hoopis organisatsioon ja selle kliima. Seega, kui esineb politseipoolset ülemäärast jõu kasutamist, siis ei tuleks niivõrd keskenduda sellele konkreetsele politseinikule, vaid tegelema peaks hoopis organisatsioonikultuuri parandamisega. Siinesitatud videoklipi põhjal on võimalik näha, et see kuidas politseinikud omavahel suhtlevad, võimaldab samuti väga palju järeldusi teha organisatsioonikultuuri kohta.
- 2) Politseil tuleb tegeleda agenditööga ja sealhulgas värvata inimesi allilma hulgast. Eetilisi dilemmasid tekitavad küsimused: kas võib jätta mingisugused kuriteod tähelepanuta selleks, et saada informatsiooni vastu veel raskemate kuritegude lahendamiseks; kuidas ja kui palju maksta agentidele jne.
- 3) Politseitöö ja poliitika. Teenides 10 aastat tagasi Bosnias ÜRO rahvusvahelistes politseijõududes, olin tunnistajaks Republica Srpskas tekkinud olukorrale, kus korrupsioonikahtluse tõttu tekkis konflikt valitsuse ja presidendi vahel. Politsei kaasati sellesse konflikti ja politseiorganisatsioon jagunes kaheks: pooled toetasid presidenti, teised valitsust. Jagunemine toimus politsei tööliinide sees: meie mõistes välipolitsei toetas üht institutsiooni, kriminaalpolitsei teist. Tekkis oht, et kriminaalpolitsei ja välipolitsei vahel tekib relvastatud konflikt, mistõttu olime sunnitud tegema kohalike politseinike ruumides läbiotsimisi ja konfiskeerima ohtralt nende tööks mittevajalikke relvi. Iga inimene saab aru, millised on sellise konflikti majanduslikud ja poliitilised tagajärjed.
- 4) Politsei ja lojaalsus. Kellele peaks politseinik olema eelkõige lojaalne: kas kodanikule või oma juhile või eetikakoodeksile või hoopis kolleegile, kes on teda ohtlikest olukordades päästnud? Politseitöös tuleb tihti ette olukordi, kus kõigile korruga

lojaalne ei ole võimalik olla. Kirjanduses räägitakse tihti politseinike ringkaitsest. Seda on muide võimalik ka väljastpoolt produtseerida, kui avalikkuse surve muutub väga vaenulikuks politsei suhtes. Kui igapäevased kogemused on väga ebameeldivad ja politseinik tajub neid vaenulikena (näiteks pidev kokkupuude joodikute, narkarite, vägivaldsete ja asotsiaalsete inimestega; kodanike kaebused politseinike töö peale; juhid, kes ei suuda mõista ja nõuavad kohatult palju), võib politseinik hakata tajuma, et ainuke, kellele ta saab loota on tema kolleeg ja tal oleks väga raske seaduse järgi reageerida ning oma altkäemaksu võtva kolleegi peale koputada.

Ilmselt nendest näidetest piisab, et aru saada, kuivõrd oluline on politseinike puhul eetikast rääkimine, eetiliste dilemmade käsitlemine ja eetika õppimine. Kuidas aga suhtuda eetikakoodeksi loomisse? Kui Holland oli eesistujamaa, siis moodustati Europoli juures töögrupp, mille eesmärgiks oli luua üleeuroopaline politsei eetikakoodeks. See tegevus on praeguseks toppama jäänud, kuid sellest sai alguse direktiiv, millega nõuti et iga EL liikme politseiorganisatsioon looks oma eetikakoodeksi. Direktiivi täitmiseks moodustati ka meil töögrupp, mis alustas oma arutelu sellega, milliste riikide eetikakoodeksid eesti keelde tõlkida ja maha kirjutada. Ma olen pidevalt tegelenud sellega, et politsei eetikakoodeks niimoodi ei tekiks. Formaalne lähenemine eetikakoodeksite koostamisel põhjustab tihti seda, et sisuliselt eetilise kultuuri parandamisega ja eetika rakendamise mehhanismide loomisega ei tegeleta. Maailmas on palju enam neid koodekseid, mis ei tööta, kui neid, mis on efektiivselt rakendunud. Seepärast julgen ma öelda, et õnneks ei ole meil veel eetikakoodeksit. Küll on meil tänu Meego Remmelile ja Ulvi Pöllule sõnastatud põhiväärtused. Ma loodan, et edaspidi hakatakse tegelema ka eetiliste dilemmade kogumise ja neile praktiliste lahenduste otsimisega, moodustatakse eetikakomiteed ja eetikat hakatakse organisatsioonis põhjalikult käsitlema. Alles seejärel jõutakse arusaamisele, millised on need peamised eetilised printsüübid, mida me võiksime ühiselt järgida ja koodeksisse kirjutada. Hetkel ei ole Eesti politseil eetikakoodeksit, aga kui aeg on selleks küps, siis ta kindlasti ka tuleb.